

Ljubica Matek

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera – Filozofski fakultet, Osijek, Hrvatska
lmatek@ffos.hr

Pjesme o mačkama za djecu i odrasle: T. S. Eliot i pitanje identiteta

Izvorni znanstveni rad / original research paper

Primljeno / received 6. 1. 2020. Prihvaćeno / accepted 14. 11. 2020.

DOI: 10.21066/carcl.libri.10.1.1

Knjiga starog mačka o mačkama svakodnevnim (Old Possum's Book of Practical Cats, 1939.) zbirka je pjesama Thomasa Stearnsa Eliota, velikana engleskoga pjesništva prve polovice dvadesetoga stoljeća. Izvorno namijenjene djeci, Eliotove pjesme o mačkama interpretativno su bogate i kao takve zahvalno štivo za raznoliku publiku. Ovaj rad bavi se pitanjem imena i identiteta oslanjajući se na književno-animalističko iščitavanje Eliotovih stihova pri čemu se uočava negiranje antropocentrične hijerarhije živih bića. Baveći se identitetom personificiranih mačaka, Eliot potiče čitatelja na humanije razmišljanje o mačkama i svojim živopisnim prikazima mačjih tipova i dogodovština upućuje na to da je njihov život jednako vrijedan i opterećen sličnim problemima kao što su ljudski, evocirajući ono što će se tek desetljećima kasnije nazivati bioetičkim egalitarizmom, posthumanizmom i teorijom identiteta. Dok u pojedinim književnim tekstovima mačke figuriraju samo kao simboli dobre ili loše sreće, smrti, čarobnjaštva, i sličnoga, kod Eliota one su punopravna živa bića koja dijele ovaj zemaljski dom s ljudima i drugim neljudskim bićima.

Ključne riječi: bioetički egalitarizam, identitet, književna animalistika, mačke, T. S. Eliot

Thomas Stearns Eliot svoju je zbirku pjesama *Knjiga starog mačka o mačkama svakodnevnim (Old Possum's Book of Practical Cats)*¹ napisao i posvetio svojoj kumčadi i djeci prijatelja – Tomu Faberu, Alison Tandy, Susan Wolcott i Susanni Morley (Eliot

¹ U trenutku pisanja rada jedini prepjev ove zbirke pjesama na hrvatski jezik jest onaj Rajke Maček u izdanju koje je ilustrirao Vladimir Veić Sukreški Čaplja, a za koje se u publikaciji ne navodi ni točna godina izdanja ni izdavač. Sukladno tomu, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (odakle je primjerak knjige posuđen) u svojem katalogu ne navodi podatak o mjestu izdanja, a za godinu

2001,² Hart 2012: 379).³ Jezično i sadržajno Eliotove pjesme pravi su primjer veselih i luckastih stihova za djecu, ali, kako to s Eliotovom poezijom obično biva, one su i mnogo više od toga, pa je tako, između ostaloga, navedena zbirka adaptirana i u hit-mjuzikl *Mačke* Andrewa Lloyda Webbera (1981.). Njihovo suvremeno čitanje, uz uvažavanje određenih teorijskih, ekoloških i etičkih principa, upućuje na to da Eliotove personificirane mačke nisu samo karikaturalni prikazi različitih tipova ljudi pomoću kojih se ismijavaju i naglašavaju pojedine ljudske osobine i navike. Naprotiv, svojim slojevitim stihovima Eliot propituje kompleksan koncept mačjega, ali i ljudskoga, identiteta te upućuje na to da za mačja bića vrijede ista načela kao i za ljude. Na taj način Eliot dovodi u pitanje valjanost antropocentrične hijerarhije prema kojoj su ljudska bića etički i pravno nadređena ostalima. Time se najavljuje problematika bioetičkoga egalitarizma i posthumanizma, suvremenih teorija i praksi koje podrazumijevaju jednakopravnost i uključivost svih živih bića i njihovih identiteta. Pitanje identiteta u književnoj je teoriji (i unutar humanistike općenito) vrlo aktualno zbog svoje složenosti i tisuđjetne težnje da spoznamo sami sebe, svoje sebstvo ili jastvo. U teoriji su se iskristalizirala dva oprječna stava o pitanju identiteta. Za jedne, identitet je subjektu imanentan i, kao takav, stabilan je i nepromjenjiv, nepodložan evoluciji uslijed vanjskih utjecaja. Drugi pristup promatra identitet kao svojstvo podložno mijeni, jer uvijek iznova nastaje kao posljedica naših odluka i djelovanja, odnosno naše egzistencije. Drugim riječima, identitet nam nije zadan, već ga ispisujemo i oblikujemo vlastitim životom (Paternai Andrić 2012, Bauman 2009, Hall 2006, Kaufmann 2006, Lacan 2006, Culler 2001, Biti 2000, Bhabha 1994, Kristeva 1980). Eliot svojim pjesmama o mačkama objedinjuje ta dva pristupa shvaćanjem da mačke imaju i imanentni identitet, potvrđen tajnim imenom koji "sadrži" sukus mačjega bića, i konstruirani identitet, potvrđen njihovim ponašanjem i javnim imenom. Pri tom, dakako, pišući u šaljivu tonu primjerenu djeci i igrajući se riječima, ritmom i zvukom, Eliot tu temu ne prikazuje kao zamršenu i kontroverznu, nego čitatelja (prije svega, ali ne isključivo, dječjega čitatelja) igrom nagoni na propitivanje pitanja hijerarhije i (percepcije) identiteta živih bića te načela na kojima počiva složen odnos čovjeka i mačke, odbacujući ideju o životinjskoj inferiornosti.

se navodi „ca. 1981.“, dok se u Katalogu knjižnica grada Zagreba (dostupnom i *online*) navode nepotvrđeni podaci označeni upitnikom: grad izdavanja – Zagreb [?], izdavač – Vladimir Veić [?], te godina izdavanja – 1976. [?]. Potonja godina, kao raniji mogući datum objave, navodit će se u radu kao godina objave prijevoda. Giga Gračan uredila je zbirku *Macani razni* (1996.) koja sadrži pjesme i tekstove o mačkama iz pera cijenjenih književnih autora. Zbirku otvara Eliotova pjesma „Kako nazvati mačka“ [The Naming of Cats] u prijevodu Zdenke Drucalović, no to je jedina njegova pjesma u toj zbirci.

² Zbirka je prvi put objavljena na engleskom jeziku 1939. godine, a rad se koristi izdanjem iz 2001. godine koje je identično onomu iz 1939. (Kasnija izdanja sadrže neke pjesme koje nisu objavljene 1939. ili pak izostavljaju neke koje jesu.)

³ Drukčije je motive, primjerice, imao John Maxwell Coetzee u svojem metafiktionalnom akademskom romanu *Život životinja* (*The Lives of Animals*, 1999.) koji namjerno otvara brojna pitanja vezana uz prava životinja i ciljano upućuje na to da je problematika kojom se bavi književna animalistika sve samo ne jednostavna.

Teorija i dekonstrukcija antropocentrične hijerarhije

U našem tradicionalnom imaginariju, životinja predstavlja krajnju suprotnost čovjeku, ali čovjek uglavnom nadnaravna bića zamišlja „na svoju sliku“ ili po svojoj mjeri, pa su stvorenja iz mašte, anđeli i demoni gotovo uvijek dijelom antropomorfni – oni su ono što Lucian Boia naziva sintagmom *l'homme different* (*the human other*; drukčiji čovjek), a da bismo spoznali toga *drukčijega čovjeka* moramo nadići granice ljudskosti i zaći u područje u kojem se kontinuirano krše norme ljudske egzistencije (1995: 13–25). Mašta je, prema tomu, područje u kojem granice između čovjeka i životinje postaju porozne te se u maštanju ta dva „odvojena“ svijeta (antropološki i zoološki), označena krajnjim točkama od kojih je jedna životinja, a druga čovjek, približavaju i teže spajanju.

U svojim nastojanjima za dekonstrukcijom tradicionalnih binarnih suprotnosti, Jacques Derrida (2008), između ostaloga, upućuje na problematičnost oprjeke čovjek/životinja te, vezano s tim, uporabe imenice „životinja“ (*l'animal*) u jednini umjesto u množini (*les animaux*). Problem je u tom što svođenje svih životinjskih vrsta na jedan univerzalni označitelj potvrđuje činjenicu da ih čovjek ne razlikuje (ne razlikuje njihove individualne identitete), da životinje doživljava samo kao negaciju ljudskosti, odnosno suprotnost samomu sebi, te, u skladu s tim, ne prepoznaje ostala živa bića kao svoje bližnje, susjede ili braću (2008: 34).⁴ Eliotova zbirka posve se logično može čitati iz toga rakursa, jer je Eliot mačke prikazao upravo kao utjelovljenje koncepta koji Derrida formulira tek krajem dvadesetoga stoljeća (najprije 1997. izlažući na konferenciji u Parizu). *Knjiga starog mačka* podsjeća čitatelje na to da postoje brojne životinje koje imaju složene međusobne odnose, a ne samo odnose s ljudima te da svijet koji svi nastanjujemo, ako ga promatramo samo iz pozicije čovjeka, nikada nećemo moći spoznati u njegovoj punini.

Oslanjajući se (između ostaloga) i na takve Derridaove stavove, kasno 20., a napose rano 21. stoljeće iznjedit će novi filozofski i kritičkoteorijski pogled na svijet koji će se nazvati posthumanizmom.⁵ Unatoč složenim i brojnim interpretacijama pojma, možemo reći kako je posthumanizam krovni pojam za ideje koje se u najširem smislu bave pitanjima krize humanizma (Ranisch i Sorgner 2014: 14), pri čem Robert Ranisch

⁴ Derrida ovu problematiku pokušava razjasniti primjenom vlastitoga neologizma *l'animot* (od latinskoga *anima* = duša i francuskoga *mot* = riječ) koji označuje živo biće koje izmiče konceptu vrste. *L'animot* bi, prema tomu, poništio razlike dva, u antropocentričnom sustavu suprotstavljena, označitelja: „čovjek“ (*l'homme*) i „životinja“ (*l'animal*) te uputio na jednakost svih živih bića. Naravno, Derrida je već u svojem radu *Of Grammatology* (*De la grammatologie*, 1967), a na što se kasnije naslonio i Cary Wolfe (2010) u svojim istraživanjima, uputio na problematiku imena/označitelja „čovjek“ (*nom de l'homme*) pomoću koje se čovjek ogradio i izdvojio od svih ostalih neljudskih bića, što dodatno upućuje na složenost i važnost problematike imena i imenovanja.

⁵ Cary Wolfe, znanstvenik i urednik biblioteke *Posthumanities* (University of Minnesota Press), želeći pokazati složenost ovoga pojma, ustvrdio je kako pojam posthumanizam „generira različite, a ponekad i nepomirljive definicije“ (2010: xi; prevela autorica). Tako, na primjer, Francesca Ferrando smatra kako se pojam posthumanizma može definirati na sedam različitih načina, ovisno o tom na koji način promatramo „ljudsko biće“ (eng. *human*) – kao nešto što će izumrijeti, nešto što se može zamijeniti, preoblikovati i slično (2013: 32).

i Stefan Lorenz Sorgner napose ističu da se posthumanisti odriču ideje kako je čovjek „mjera svih stvari” (2014: 16). Slično tomu, već sam naslov knjige *When Species Meet* [Susreti vrsta]⁶ Donne Haraway (2008) sadrži bitnu lingvističku komponentu koja upućuje na činjenicu da kada govorimo o odnosima između čovjeka i životinje zapravo trebamo govoriti o odnosima vrsta (pri čem je čovjek samo jedna od brojnih vrsta živih bića). U prvom slučaju naše je stajalište antropocentrično (vertikalno, hijerarhijski određeno), a opozicija čovjek – životinja podupire ideju da je čovjek poseban i nadređen ostalim živim bićima. U drugom slučaju, polazimo iz pozicije jednakosti vrsta koja nam omogućuje da jedni s drugima živimo u uvjetima međusobnoga uvažavanja, što znači da se moramo prilagođavati jedni drugima u onom omjeru koji je potreban za suživot, te doprinosi prikupljanju znanja o vrstama oko nas. Kako bi naglasila ideju jednakosti, Haraway koristi pojmove ljudska i neljudska životinja, „human and nonhuman animal” (2008: vii), te ističe da ljudska životinja postaje samom sobom samo u suradnji s brojnim drugim živim bićima, poput primjerice bakterija, čiji genomi čine 90% stanica našega tijela i u društvu kojih postajemo ono što jesmo („become with”, 2008: 3–4). Kao biolog, Haraway znanja o vrstama prikuplja u suradnji sa živim bićima koje proučava i kojima treba pružiti dobar život, a svaki oblik interakcije koji nije *suradnja* (primjerice, iskorištavanje za hranu, ubijanje, uzgoj u neadekvatnim uvjetima) problem je koji tek treba riješiti (2008: viii).⁷ Haraway prije svega piše o (svojim) psima koje smatra članovima obitelji, iako njezine ideje obuhvaćaju sva bića, što predstavlja paralelu načinu na koji Eliot u svojim pjesmama piše o mačkama: one su ravnopravna bića koja trebamo vidjeti i odnositi se prema njima kao prema susjedima, prijateljima, bakama i djedovima. Eliot se u svojim pjesmama oslonio upravo na taj metaforički potencijal životinje uspijevajući pri tom zadržati cjelovitost životinjskoga identiteta, bez prenaplašavanja određenih crta koje nas trebaju asocirati na ljude i ljudske osobine.

U kontekstu prethodno rečenoga, važno je istaknuti kako je tijekom svojih istraživanja vezanih za totemizam, Claude Lévi-Strauss zaključio kako su plemenskim narodima životinje važne (a stoga i odabrane za toteme pojedinih plemena) upravo zbog toga metaforičkoga potencijala koji potiče konceptualno i asocijativno razmišljanje (*bon à penser*, ‘poticajno za razmišljanje’) zahvaljujući strukturama i okvirima unutar kojih funkcionira čitava priroda, a ne zbog toga što te životinje doživljavaju kao hranu (*bon à manger*, ‘dobro za jelo’), jer ih u pravilu nisu niti smjeli jesti. Pri tom je važno usredotočiti se ne na moguće sličnosti između ljudi i životinja (što bi bio posve antropocentrični pristup), nego na „razlike koje su slične”⁸ (Lévi-Strauss 1964: 77) kako ne bismo mjerili

⁶ Izvorno eng.: *When Species Meet* (2008.). Sve naslove pjesama i tekstove koji nisu ranije prevedeni na hrvatski jezik i za koje ne postoji uvriježeni hrvatski prijevod prevela je autorica ovoga rada.

⁷ Njezin je pristup dijametralno suprotan pristupu Paula Sheparda, koji u knjizi *The Others: How Animals Made Us Human* [Drugi: Kako su nas životinje učinile ljudima] (1996) umjesto suživota ljudi i njihovih ljubimaca, problematizira suživot kroz pitanje lova i divljih životinja. Unatoč suprotnim pristupima, obje knjige posvećene su nastojanjima nadilaženja razlika između ljudskoga i prirodnoga okruženja, odnosno shvaćanja da se život svih bića odvija unutar jednoga okruženja (Zemlje).

⁸ U engl. prijevodu koji ovdje citiramo: „differences, which resemble each other” (Lévi-Strauss 1964: 77).

životinje prema vlastitoj mjeri, nego proučavali dvije odvojene (jednako važne) skupine subjekata i pronalazili eventualne sličnosti među njima u svrhu prikupljanja znanja.

Ime i identitet

Već i površno čitanje *Knjige starog mačka o mačkama svakodnevnim* upućuje na činjenicu da se Eliot prije svega bavi pitanjima mačjega identiteta, poetski opisujući ono što pojedinu mačku čini upravo tom i takvom mačkom: izgled, navike, interesi, temperament i, dakako, ime. U svakodnevnom životu ime je „ono što pojedinca smješta odijeljeno od drugih kao individu“ te „predstavlja jezični angažman koji osigurava kulturne, rodne, nacionalne, političke i druge identitete“ (Pternai Andrić 2012: 11), a napose je tomu tako u poeziji gdje je svaka riječ bremenita značenjima. No, imenovanje je „tek početak procesa oblikovanja identiteta: nakon što je imenovanje izvršeno, bitan postaje čin dozivanja i način na koji se ime koristi“ (isto). U skladu s tim, Eliot uokviruje svoju zbirku dvjema pjesmama koje ilustriraju ideju prema kojoj su imenovanje i obraćanje imenovanomu subjektu ključni prilikom konstrukcije identiteta, a takav okvir ujedno usmjerava čitanje pjesama koje se ovdje razmatraju. Zbirku otvara pjesma „Kako okrstiti mačka“,⁹ a zatvara ju pjesma „Kako se obratiti mačku“.¹⁰ Između te dvije pjesme koje naglašavaju simboličku važnost imenovanja i obraćanja prilikom konstrukcije identiteta, Eliot niže pjesme koje duhovito i pronicljivo opisuju različite mačje osobe i osobnosti.

Prema teoriji govornih činova, kroz diskurzivnu praksu performativa stvara se ono što se imenuje, pa se tako činom imenovanja tvori i sam subjekt (Austin 1975: 8; Butler 1993: 13). Na taj se način kroz strukturalistički „obrat k jeziku“ jezik konstituira kao ključan medij zahvaljujući kojemu se uspostavlja identitet. Štoviše, jezik uvijek posreduje u odnosu između subjekta i zbilje te time određuje i oblikuje ljudsku egzistenciju i samopoimanje (Lacan 2006; Pternai Andrić 2012). Stoga ne čudi što na samom početku pjesme „Kako okrstiti mačka“ Eliot označuje proces imenovanja kao važan i ozbiljan: „Okrstiti mačka nije baš lako / I nije to igra za dokoni dan“ (1976?: 5).¹¹ K tomu, on poučava čitatelja da mačka mora imati tri imena: javno ime „što znađe ga svako“ (Eliot 1976?: 5), ime koje se mački sviđa „posebno ime / Dostojanstva puno – da se ponosi njime“ (1976?: 5) te tajno ime koje nitko nikada neće znati, a odraz je mačje duše (Eliot 2001: 10; Eliot 1976?: 5).¹²

⁹ Prema prepjevu Rajke Maček kojim se koristimo u ovom radu. U engleskom izvorniku pjesma se zove „The Naming of Cats“. U kulturološkom smislu, zanimljiv je odabir izraza „okrstiti“ koji činu imenovanja dodaje religijsku notu i performativnu funkciju upućujući na obred kojim se podjeljuje sakrament krštenja.

¹⁰ U izvorniku: „The Ad-dressing of Cats“.

¹¹ Usp. bilj. 1. U tekstu i popisu literature navodim obje godine izdanja hrvatskoga prijevoda, iako niti jedna nije potvrđena u trenutku pisanja rada.

¹² Prevoditeljska sloboda ide toliko daleko da Maček u hrvatskom prijevodu izostavlja neke stihove iz ove kitice.

Izvornik	Prijevod
And that is the name that you never will guess; The name that no human research can discover— But THE CAT HIMSELF KNOWS, and will never confess.	Tajnu tog imena nikad nećeš znati Mačak je zna – al' ne će je odati
When you notice a cat in profound meditation, The reason, I tell you, is always the same: His mind is engaged in a rapt contemplation Of the thought, of the thought, of the thought of his name: His ineffable effable Effanineffable Deep and inscrutable singular name.	Kad je zanesen – mišlju ponesen, Kada priklanja glavu svoju snenu, Tad misli i misli i misli i misli O svom nezamislivom Zamislivsmislivom Tajnom i dubokom – vječnom imenu.

Višestruko imenovanje čini identitet subjekta složenim i fluidnim, jer se identitet nadopunjuje i mijenja svakim novim imenovanjem, te upućuje na psihološku i duševnu te sociološku kompleksnost mačke.¹³ Eliot time (daleko prije Derridae) dekonstruira binarni par čovjek/životinja u kojem je čovjek utjelovljenje misaonoga i duhovnoga bića i kao takav suprotnost životinji koja se percipira kao tjelesno i nerazumsko, a time i inferiorno, biće. Mačke u *Knjizi starog mačka*, dakle, nisu naprosto suprotnost čovjeku, već – upravo kao čovjek – imaju svoje javno lice, odnosno identitet, svoj privatni identitet rezerviran za odabrani krug bližnjih, te svoj intimni, tajni identitet znan samo subjektu koji ga utjelovljuje. Uvažavajući formalne zahtjeve žanra, odnosno pjesničkoga diskursa, kao i činjenicu da se identitet oblikuje i jezičnim opisima unutar određenoga konteksta (što upućuje na antiesencijalističko poimanje identiteta), Eliot ulaže značajan pjesnički napor u jezičnu konstrukciju identiteta svojih „mačaka svakodnevnih“ smišljajući im slikovita i zvučna imena kao što su, primjerice, Jennyanydots (u hrvatskom prepjevu Malomrljamalopruga), Rum Tum Tugger (u hrvatskom prepjevu zadržano izvorno ime), te Mungojerrie i Rumpelteazer (u hrvatskom prijevodu manje nadahnuti Mikić i Mika).¹⁴

¹³ Zanimljivo je kako se upravo kroz književni lik mačke i njezin suživot s ljudima prikazuje napetost između lova i divljine s jedne strane (kako ga poima Shepard 1996), te pripitomljenoga života s druge (Haraway 2008). Naime, Rudyard Kipling je u priči „The Cat that Walked by Himself“ (prvi puta objavljena 1902; ovdje se pozivamo na izdanje iz 1912) prikazao mačku kao složeno, personificirano biće, istodobno divlje i željno pripitomljavanja i suživota s čovjekom.

¹⁴ Eliot je ovaj zbirci posvetio jednaku pozornost kao i drugim svojim djelima. Godinama je radio na rukopisu, odgađao objavu i mijenjao ime zbirci, a neke od pjesama na kraju nije niti uvrstio (Hart 2012: 379). Iz zbirke je, primjerice, izostavio (nedovršene) stihove o Grizabelli koji su toliko oduševili Andrewa Lloyda Webbera i njegova redatelja Trevora Nunna da je Grizabella postala glavni lik Webberova mjuzikla (Lowerre 2004: 291–292). U pismu svomemu bivšemu profesoru, J. H. Woodsu, Eliot ističe kako je svjestan da je napisao mali broj pjesama, te da upravo zato svaka njegova pjesma mora biti savršena (Eliot 1988: 285).

Davanje imena nužno podrazumijeva kulturnu ovjeru nečijega identiteta, ali i stvaranje odnosa imenovanoga s onim koji ga imenuje ili doziva. Istodobno, tvrdeći da svaka mačka ima nedokučivi, tajni, jedinstveni identitet koji nitko nikada neće saznati, pa prema tomu, onaj na koji nitko ne može niti utjecati, Eliot, čini se, pokazuje da je identitet mačke osobito složen, jer uz jezično-simbolički (kako ga promišlja Lacan), neesencijalni dio, ima istodobno i esencijalni, nepromjenjivi dio. Tom dijelu identiteta, koji je kod ljudi posve transparentan i utemeljen u prirodnoj znanosti, jer se radi o našoj genetskoj, nepromjenjivoj biološkoj osnovi, Eliot posve neočekivano daje tajanstven i mističan predznak. Time se Eliotova konstrukcija identiteta usklađuje s tvrdnjom da je ime prazan označitelj kojim se pojedinac nikada do kraja ne može opisati, ali je ipak važno jer doprinosi potvrđivanju subjekta kao dijela društvene zajednice.¹⁵ Upućujući na to da mačka ima javni i privatni identitet, te vlastite osjećaje, preferencije i tajne, Eliot nedvojbeno stihovima opisuje mačku kao biće koje zaslužuje da se prema njemu odnosimo onako kako se ljudi odnose jedni prema drugima. Osim što se mačka mora integrirati u javni život svojim javnim imenom – u pravilu to je ime koje joj je dano i koje utjelovljuje odnos posjedovanja između vlasnika i ljubimca, ona ima vlastite osjećaje i želje, te pravo na vlastitu intimu, odnosno ime koje se njoj sviđa, ime „čudno“ i „dostojanstva puno“ (Eliot 1976?: 5). Drugim riječima, mačka nije čovjek, ali je poput čovjeka: biće koje ima osjećaje i vlastite interese koji se ne smiju zanemariti bez obzira na stupanj (naše ili njezine) inteligencije (Singer 1999: 56). U kontekstu ovoga rada, koji Eliota promatra kao prosvijetljenoga prethodnika bioetičkoga egalitarizma i teorije identiteta, treba naglasiti kako teza o trima imenima koju Eliot postavlja u svojoj pjesmi nalazi odjeka gotovo pola stoljeća kasnije u kratkoj priči Ursule K. Le Guin „She Unnames Them“ [Ona im oduzima imena] (1985): dok se većina životinja s radošću odriče imena koja su im dana, jer se na taj način rješavaju ograničenja utemeljenih u jeziku i svijetu koji postoji kroz jezik, mačke tvrde da nikada nisu niti imale ime osim onoga koje su same sebi dale i nisu ga nikada izgovorile.¹⁶ Štoviše, ideju da je jedino pravo ime upravo ono neizgovoreno, treće mačje ime, propituje i Lynda Birke (2009) upućujući na činjenicu da se prema životinjama odnosimo kao podređenima te da o njihovim potrebama, a tako i o potrebi njihova imenovanja, promišljamo iz antropocentrične perspektive zbog čega propuštamo brinuti o njima na najbolji način poštivajući njihova prirodna staništa i njih kao živa bića, što znači da ih trebamo „vidjeti“ izvan lingvističkoga okvira koji im namećemo kako bismo ih učinili dijelom vlastitih društvenih hijerarhija i bez kalkulacija o vlastitoj koristi koju imamo od njih.

Možda se na prvi pogled dječje pjesme o mačkama čine nespojivima sa složenom raspravom o identitetu, međutim književnost, pa tako i dječja književnost, promišlja o svim pitanjima vezanima uz ljudske živote. Priče, bajke, basne, pjesme i romani predstavljaju nadopunu svakodnevnoj društvenoj interakciji s obitelji, prijateljima i širom zajednicom te kroz njih djeca (i odrasli) ponekad mogu lakše shvatiti neke pojmove

¹⁵ Više o tom u: Peternai Andrić (2012).

¹⁶ „The cats denied ever having had any name other than their self-given, unspoken personal names“ (Le Guin 1985: 27).

o životu i svijetu, osobito one apstraktne poput, primjerice, dobrote, milosrđa, poštenja, vjere i jednakosti. Kroz književnost djeca se dodatno senzibiliziraju za problematiku drugih i drugačijih te se upoznaju s razlikom između dobra i zla, kao i s posljedicama prihvatanja i neprihvatanja drugih. Upravo kad govorimo o potonjem, Eliotova djela potrebno je nanovo iščitavati iz suvremenoga rakursa, uvažavajući novije spoznaje o njegovu stvaralaštvu kao i kulturni kontekst suvremenoga čitatelja. Naime, suvremena kritika usmjerena je prema novomu čitanju, reinterpretaciji i reevaluaciji Eliotova opusa i njega samoga, s obzirom na to da ga se dugi niz godina označivalo kao elitista, rasista, antisemita, seksista i slično (Johnson 2014: 113). Julian Murphet, primjerice, tvrdi kako Eliota treba čitati kao osobito perceptivna, gotovo vidovita, jer je svojim djelima posredovao između tadašnjih i suvremenih tehnoloških i kulturnih strujanja i promjena (2011: 31),¹⁷ a upravo se to potvrđuje interpretacijom ovih pjesama koje najavljuju ono što danas nazivamo teorijom identiteta te zagovaraju jednakopravnost svih živih bića kojim se bave suvremena ekokritika, ekofeminizam i bioetika. Nadalje, u skladu s novim pogledom na Eliotovo stvaralaštvo, Tracy Stone, primjerice, dovodi u pitanje kategorizaciju ove zbirke pjesama isključivo kao dječju književnost te ističe kako se višedimenzionalnost Eliotovih stihova može otkriti samo ako prihvatimo činjenicu da se dječja i odrasla čitalačka publika međusobno ne isključuju (2013: 56). Upravo činjenica da se radi o *crossover* književnosti, odnosno da je ova zbirka upućena i interesantna ukriženomu čitateljstvu djece i odraslih potvrđuje njezinu kvalitetu (Beckett 2009: 58, 86) i relevantnost, premda im književna kritika nije posvetila ni približno onoliko pažnje koliko drugim Eliotovim pjesmama i esejima.

Eliotove pjesme o mačkama ponajčešće se čitaju kao pjesme o ljudima, ali iz zoetičke ili zookulturalne perspektive one se mogu i trebaju čitati kao pjesme o živim bićima (mačkama) koja imaju jednaka prava, želje i probleme kao i ljudi. Percepcijom mačke kao slične čovjeku pojačava se vjerojatnost empatije djeteta s mačkom te smanjuje vjerojatnost sustavnoga ili pojedinačnoga zlostavljanja. Lingvističko i vizualno oblikovanje mačaka kao sličnih ljudima u tom smislu počiva na činjenici da u zapadnoj kulturi slika ljudskoga identiteta počiva na sličnosti, dok drugi i drukčiji bivaju kategorizirani kao niža bića ili manje vrijedni (Bhabha 1994: 49) – a to se odnosi kako na nebijelce u kontekstu postkolonijalne kritike, tako i na životinje u okviru kulturnoga animalizma. Upravo zbog ovoga, danas toliko aktualnoga pitanja, Eliotove pjesme čine se kao bitan tekstualni prostor propitivanja odnosa čovjeka i životinje, ispisan daleko prije nastanka samih teorija o književnom animalizmu, bioegalitarizmu i posthumanizmu. Osim što pjesme upućuju na potrebu humanijega pristupa životinji, u njima se utjelovljuje – za početak dvadesetoga stoljeća prilično radikalna – ideja o jednakosti svih živih bića implicirana idejom da su mačke bića s identitetom, imenom i karakterom, mislima i žudnjama, vrlinama i manama, koji postoji neovisno o čovjeku. Nasuprot tradicionalnoj ideji da životinje čovjek mora na neki način „potvrditi“ dajući im ime i/ili tretirajući ih kao ljubimce, „izdižući“ ih tako u hijerarhiji živih bića, ove pjesme

¹⁷ Izvorno: „Eliot is today being refashioned as a prescient and extraordinarily sensitive mediator of the major currents of twentieth century cultural and technological change“ (Murphet 2011: 31).

sugeriraju da je mačkama čovjek u tom smislu nepotreban te da je antropocentrična perspektiva manjkava, jer joj izmiče sveobuhvatniji uvid u život životinja.

Evokativna mačja imena: rimom i šalom do dubljih poruka

Imena koja je Eliot u svojoj pjesničkoj zbirci dao mačkama prije svega su utemeljena na zvučnosti i zaigranosti koje proizlaze iz iskrivljenoga dječjega govora (Milner 2002: 6) kojemu je Eliot svjedočio prilikom posjeta i druženja sa svojim nećacima i kumčadi.¹⁸ Osim što podsjećaju na dječji govor, ona su zabavna i sugestivna. Tajanstveni mačak Macavity (čije se ime rimuje s *gravity* – engl. gravitacija ili težina, ozbiljnost) ili Skrivošap zloglasni je kriminalac kojemu se, ipak, moramo nasmiјati i pomalo navijati za njega kad saznamo da ga unatoč brojnim nepodopštinama policija nikako ne uspijeva uhvatiti (Eliot 2001: 32; Eliot 1976?: 9):

Izvornik	Prijevod
Macavity, Macavity, there's no one like Macavity, He's broken every human law, he breaks the law of gravity. His powers of levitation would make a fakir stare, And when you reach the scene of crime – <i>Macavity's not there!</i>	Macavity, Macavity, svi zločini mu leže Prekršio je svaki zakon – čak i Zakon sile teže Što on može fakir ne zna učinit' ni u snu, Mjesto zločina je prazno – Macavity nije tu.

Dvojnost koju prepoznajemo u Skrivošapu, tj. Macavityju – ozbiljnost njegovih (ne)djela i šaljivost kojom ih Eliot opisuje služe upravo tomu da razbiju stereotipne načine prikazivanja osobnosti ljudi ili životinja u dječjoj književnosti, a ne, kako tvrdi Marion C. Hodge, da podržava i potvrđuje stereotipne načine prikazivanja te da mačke prikazuje iz moralističkoga kuta tipičnoga za žanr basne (1978: 129–146). Umjesto da se ograniči na oslikavanje tipova, Eliot svojim mačkama pokušava pokazati da živa bića ne možemo promatrati niti interpretirati u crno-bijeloj tehnici.

U svojem radu „Creatures of Charm: A New T. S. Eliot Poem“, Jeanne Campbell i John Reesman upućuju na zanimljiv primjer recepcije *Knjige starog mačka* i još zanimljiviji Eliotov odgovor. Bertha Skinker napisala je 1940. godine Eliotu pismo u obliku pjesme u kojem se pita zašto su sve njegove mačke tako zločeste (Campbell i Reesman 1984: 28–29), a Eliot joj pjesmom odgovara kako je razočaran što je pjesme tako pogrešno interpretirala jer ni jedna mačka nije posve dobra ili loša te da se i

¹⁸ „Pollicle Dogs was a corruption of ‘poor little dogs’, just as Jellicle Cats are ‘dear little cats’“ (Milner 2002: 6).

najbolje odgojena maca ponekad može ponašati ružno (30).¹⁹ Uz šarm i šaljivost te ritam koji oponaša prirodan govor, dječja perspektiva i sugestivna imena doprinose osjećaju razdraganosti koji kod svih čitatelja (odraslih i djece) pobuđuje *Knjiga starog mačka* (31). Međutim, to nije jedina ambicija tih pjesama. Iako se čini da stihovi u toj zbirci, posebice u usporedbi s drugim Eliotovim pjesmama, predstavljaju pristupačnije štivo, očito je da Eliot u formi šaljivih pjesmica kritički propituje čovjekovu percepciju životinja. Campbell i Reesman upućuju na to da je prikaz zla, kao sastavnoga dijela života, manje zastrašujući jer se o lošim stvarima u pjesmama otvoreno govori (1984: 31) – Macavity krade, Gus pije, Mikić, Mika i Mr. Mistoffelees su prevaranti i tako dalje. No, ono što je zanimljivo iz perspektive ovoga rada, Eliot prije svega upućuje na to da su granice između dobra i zla fluidne, kao i da su „osobnosti, bilo mačke ili ljudske, vrlo složene“ (isto). Takav pristup identitetu mačke osobito je važan djeci koja u književnosti mogu naći potvrdu o svojim iskustvima i osjećajima i koja vrlo rano shvate da nisu i ne mogu uvijek biti sretna i zadovoljna, te da se nekad osjećaju tužno ili ljutito, kao i to da se razlikuju od druge djece prema svojim sklonostima, vrlinama i manama. Nadalje, takav prikaz životinja naglašava ideju da ih čovjek u svakodnevnom životu doživljava na pojednostavljen način: ne kao jednakovrijedna bića, nego kao niža, nagoniska bića koja su nesposobna poimati dobro i zlo, i čija je svrha zabavljati čovjeka ili služiti mu.

Pitanje etičnosti, odnosno dobra i zla, sastavni je dio Eliotove poetike i on ga tretira kao univerzalno pitanje koje se tiče kako čovjeka – pojedinca, tako i cijeloga ekosustava, i svih živih bića. Kao stanovnici ove „puste zemlje“ jednaki smo u pravima i obvezama, i dijelimo istu sudbinu. Mačka kućanica, Malomrljamalopruga (Jennyanydots), objedinjuje u sebi ideale majke i učiteljice i pri tom ne vodi računa o tom tko kojoj vrsti pripada: ona odgaja i poučava i miševе i žohare (Eliot 1976?: 7), a ne samo mačiće, čime nadilazi ograničenja vrste i stereotipe vezane uz njih. Hodge (1978), primjerice, iščitava lik Malomrljamalopruga unutar marksističke kritičke misli tvrdeći da Malomrljamalopruga utjelovljuje bogatu dokoličarku koja ne voli niža bića poput miševa, žohara i buba. Ona pri tom zanemaruje interpretativnu nit koja uvažava činjenicu da je mačka prikazana kao odgajateljica ili učiteljica koja svu djecu (bez obzira jesu li „bogata“, odnosno mačke, ili „siromašna“, odnosno miševi i žohari) poučava vrijednostima kao što su marljivost, čistoća i jednakost. Štoviše, Malomrljamalopruga i imenom i izgledom upućuje na to da nije čistokrvna mačka (što bi opravdavalo i ovjeralo njezin tobožnji elitizam i snobizam na koji upućuje Hodge), nego je šarena mješanka koja ima „dlaku poput sjena – čas točke od leoparda, čas tigrova duga“ (Eliot 1976?: 7). Ovim se poništava mogućnost interpretacije te mačke i njezinih učenika kao pripadnika bogate i dokone engleske elite, „čistokrvne“ klase koja se najčešće dovodi u vezu s probranim školama i fakultetima. Štoviše, Eliot na

¹⁹ „Dear Madam / Thank you for your letter. I am grieved to find / That in respect of felines you are so confused in mind. / You would be qualified to criticize me if you had / Perceived the truth that no one Cat is wholly good or bad. / [...] / For even the nicest tabby that was ever born and weaned / Is capable of acting, on occasion, like a fiend“ (Campbell i Reesman 1984: 30).

taj način upućuje na raskorak između percepcije i stvarnosti o drugima – o drugim skupinama ljudi, ali, svakako, i o neljudskim živim bićima. U pjesmi se naglašava kako je pripadnosti pojedinoj vrsti (mačke, miševi, žohari) i klasi (bogati, siromašni) nevažna u širem kontekstu promatranja svijeta kao etičkoga okoliša unutar kojega živimo i koji predstavlja simbolički i doslovni dom svakoga živoga bića. Dapače, u izvorniku je Malomrljamalopruga, mačka kućanica, opisana kao stara, a time i mudra mačka (u naslovu „The Old Gumbie Cat“), čime se potencira ideja da su „majčinsko“ prihvaćanje drugih i drukčijih te zajedničko sudjelovanje u kućanskim poslovima ono najvažnije na čem „kućanstvo svako, izgleda, počiva“ (Eliot 1976?: 7), pri čem „kućanstvo“ može označivati kuću ili stan, ali, u ekokritičkom smislu, i Zemlju kao našu zajedničku kuću.

Bioetički egalitarizam kao središnje načelo

U ovoj se zbirci, kao i u drugim Eliotovim pjesmama i tekstovima, pojavljuje problematika humanosti, mira i univerzalnoga spasenja. Djela mnogih modernista, pa tako i Eliotova, predstavljaju književno-emosivni odgovor na strahote Prvoga i Drugoga svjetskoga rata. Ljudska stradanja, a još više svijest o potpunom nemaru svjetskih vođa i vojnih generala prema svetosti ljudskoga života što je dovelo do milijuna mrtvih i ranjenih diljem planete, potaknuli su moderniste poput Eliota i W. H. Audena na pisanje ne samo o stradanjima, nego i o mogućnostima prevladavanja duhovne pustoši koja je nastala uslijed tih masovnih stradanja. U svojoj poemi *The Waste Land* [*Pusta zemlja*] iz 1922. Eliot kritizira jalovu i destruktivnu politiku rata u kojoj stradavaju i ljudi i priroda i koja, unatoč riječima političara, ne donosi ništa dobra čovječanstvu (Eliot 2009a: 43):

Kakvo se korijenje uhvatilo, koje grane rastu
 iz ovog ruševnog kamenjara? Sine čovječji,
 ne znaš, i ne naslućuješ, jer znaš tek
 gomilu smrskanih idola, u koju sunce blješti,
 gdje mrtvo drvo ne daje sjene, cvrčak olakšanja,
 ni suhi kamen klokot vode. Samo se
 sjena krije pod ovom crvenom stijenom
 (uđi u sjenu pod crvenu stijenu)
 pokazat ću ti nešto različito
 od tvoje sjene ujutro, koja korača iza tebe,
 od tvoje sjene navečer, što ti se diže ususret;
 pokazat ću ti strah u pregršti prašine.

Eliotova odbojnost prema nasilnoj smrti nije rezultirala pjesmom koja je isključivo osuda. Naprotiv, on *Pustu zemlju* završava sanskrtskom riječju *shantih* što znači mir i blaženstvo, odnosno „Mir koji nadilazi shvaćanje“ (Eliot 2009a: 61). Isto tako, svoja *Četiri kvarteta* (*Four Quartets*), koji su objavljivani u nizu od 1940. do 1942., a prvi puta objedinjeni u zbirci 1943., svaki od kojih je vezan za jedan od elemenata – zrak, zemlju, vodu i vatru – završava stihovima koji zazivaju transcendenciju u stanje vječnoga blaženstva (Hart 2012: 379) i mira zahvaljujući božanskoj, pročišćujućoj vatri: „svakojake će stvari ispast dobro / kad se jezici plamena ugnu / u ognjenu spletenu krunu / pa vatra i ruža budu jedno“ (Eliot 2009b: 109). Eliotove su pjesme prožete duhovnošću

i ekološkom sviješću o životu na zemlji te spoznajom da se čovjek, kao dominantno biće koje najviše zadire u prirodne uvjete života na Zemlji, prečesto pojavljuje u ulozi uništavatelja ne samo drugih ljudi nego čitava ekosustava. U tom kontekstu, čini se logičnim da je Eliot zainteresiran i za druga bića, a ne samo za ljude.

U svojoj interpretaciji pjesama iz *Knjige starog mačka* Henry Hart se, između ostaloga, osvrće na Eliotov tretman tema kao što su ljubav i duhovnost te ističe kako je Eliot ustrajao u tom da mačka mora imati tri imena zbog toga što je mačka, kao i svaki čovjek, stvorena na sliku i priliku trojstvenoga Boga (Hart 2012: 394). Mačka je, prema tomu, naprosto jedno od niza Božjih stvorenja koja su dio prirodnoga kontinuuma. Iz toga proizlazi da u duhovnom i moralnom smislu teško možemo govoriti o „ljestvici“ (hijerarhiji) na kojoj bi mačka bila smještena negdje ispod čovjeka koji prema antropocentričnoj perspektivi zauzima mjesto na vrhu. Štoviše, prema Hartovoj interpretaciji, mačke su izrazito duhovna bića koja tijekom dana sjede u meditaciji i kontemplaciji, a noću troše duhovnu energiju koju su akumulirale tijekom dana (2012: 397). Mačje sjedenje i mirovanje simbolizira meditiranje (isto), pa tako mačka kućanica Malomrljalalopruga tijekom dana „Sjedi, sjedi, sjedi, sjedi / [...] / No kad buka i huka dana prođe, – tad / Za Malomrljalaloprugu tek počinje rad“ (Eliot 1976?: 7). Slično tomu, i sve druge Mucaste mace (*Jellicle cats*) odmaraju se tijekom dana i „Čuvaju svoju Terpsihornu snagu / Da s Mucastim mjesecom isplešu van“ (27). Njihova duhovna stega i čekanje pravoga trenutka za Harta su dokaz misticizma i praksi koje se tipično provode noću u čast neke više sile kao što je to u ovom slučaju Mucasti mjesec (2012: 398). Uz to, sposobnost odgode zadovoljenja nekih svojih potreba upućuje na visok stupanj emocionalne zrelosti Mucastih mačaka. Uzimajući u obzir Eliotovo prihvaćanje Aristotelove ideje da je najuzvišeniji oblik života upravo kontemplacija (Eliot 1975: 141),²⁰ Hartova interpretacija mačaka kao duhovnih bića ne može se smatrati promašenom. Naprotiv, njegov opus, a tako i ove pjesme za djecu (i odrasle) svjedoče o tom kako je Eliot smatrao da oni koji su prosvjetljeni trebaju služiti drugima prosvjetljujući i njih (Hart 2012: 398), što bi umjesto na elitizam, koji mu je često predbacivan, prije upućivalo na Eliotov snažan osjećaj solidarnosti s drugima. Da je tomu tako potvrđuju i Eliotovi publicistički tekstovi, napose esej „Socijalna funkcija poezije“ u kojoj Eliot kao prvu dužnost pjesnika navodi čuvanje i razvijanje jezika, a potom pojašnjava da pjesnici pomažu čitateljima osvijestiti vlastite osjećaje i uče ih o njima samima otkrivajući „nove nijanse i varijacije senzibiliteta u kojima drugi ljudi mogu participirati“ (2009c: 348).²¹ *Knjiga starog mačka* sjajan je primjer upravo takva

²⁰ „the highest life is the life of contemplation“ (Eliot 1975: 141).

²¹ „Dok god [pjesnik] izražava u svojoj poeziji ono što drugi ljudi osjećaju, on također utječe na to osjećanje, čineći ga svjesnijim: dajući ljudima riječi za njihove osjećaje, on ih uči nešto o njima samima. Ali on nije samo svjesniji nego drugi; on je i drukčiji od njih i drukčiji od drugih pjesnika, i stoga svoje čitatelje može upoznati s osjećajima koje oni nisu nikada iskusili. Tu je razlika između pisca koji je samo ekscentričan i groteskan i istinskog pjesnika: prvi može imati osjećaje koji su jedinstveni, ali ih nitko ne može dijeliti, ili nije vrijedno da ih dijeli, pa su prema tome društveno nekorisni; a pravi pjesnik otkriva nove nijanse i varijacije senzibiliteta u kojima drugi ljudi mogu participirati. A izražavajući ih on razvija i obogaćuje jezik, u krajnjemu, u korist publike koja je daleko šira nego krug njegovih čitatelja“ (Eliot 2009c: 348).

altruističnoga, uključivoga poučavanja i prosvjetljivanja, a temeljna njezina po(r)uka jest potreba za razumijevanjem i uvažavanjem drugih i drugačijih, jer su i „drugi“ u osnovi isti: bića stvorena na sliku Božju.²²

„Macani razni“

Unatoč tomu što tematiziraju ljubav, sklad i duhovnost svih živih bića, Eliotove pjesme su i dalje punokrvne i utjelovljene u materijalnom svijetu, jer su slike što ih stvara stihovima vrlo realistične. Njegov opis Gusa, kazališnoga mačka, životan je prikaz starjeloga glumca koji živi na staroj slavi i uz piće prepričava prijateljima, odnosno svim zainteresiranim slušačima, svoje najveće kazališne uspjehe. Međutim, više nego što je priča o tipičnom kazališnom glumcu, ta je pjesma zapravo Eliotov komentar o neizbježnom protoku vremena i promjenama koje utječu na percepciju vlastitoga identiteta. Gus živi u danima svoje slave i njegovi su glumački uspjesi jedina tema o kojoj razgovara (Eliot 2001: 35–36; Eliot 1976?: 13):

Izvornik	Prijevod
“I have played,” so he says, “every possible part,	„Igrao sam“, kaže, „sve što mi je tko dao,
And I used to know seventy speeches by heart.	Napamet sam sve uloge i govore znao,
I’d extemporize back-chat, I knew how to gag,	Činio sam sve što se može izreći,
And I knew how to let the cat out of the bag.	Znao sam igrati i Mačka u vreći.
[...]	[...]
In the Pantomime season I never fell flat,	Iz sezone pantomima poznat možda sam
And I once understudied Dick Whittington’s Cat.	i vama
	Pljeskala je cijela kuća mom Mačku u čizmama.
But my grandest creation, as history will tell,	Povijest kaže da je jednom cvijeća došlo
Was Firefrowfiddle, the Fiend of the Fell.”	skoro tona
	Kad sam blistao u slavi Mačjega
	Demonu.“

Stari se mačak teško miri s činjenicom da je za druge sada samo stari mačak Gus, koji je mršav kao strijela, „ljepote ga ne rese, / Od drhtavice pati – šapa mu se tresu“ (Eliot

²² Valja spomenuti da je Loretta Johnson (2014), interpretirajući Eliotove stihove o Columbu i Bolou, utvrdila kako oni odražavaju Eliotov podsmjeh prema onima koji se smatraju „civiliziranima“, pa prema tomu i uzvišenima ili boljima od drugih, te suosjećanje i poštivanje prema primitivnim kulturama. Na taj je način, kao i u *Knjizi starog mačka*, a na što upućuje ovaj rad, Eliot doveo u pitanje temelje zapadnjačkih hijerarhija (patrijarhalne, antropocentrične, eurocentrične), što ponovno upućuje na subverzivnu odliku njegovih stihova kada su u pitanju međuljudski odnosi i odnosi između čovjeka i drugih živih bića.

1976?: 13). Svojih tisuću lica slave zamijenio je licem i tijelom starca, što Eliot naglašava i svojevrsnim refrenom – zadnjim stihom svake od tri strofe u kojima se aliteracijskim ponavljanjem glasa „f“ sugerira frfljanje bezuboga starca: „Was Firefrefiddler, the Fiend of the Fell“ (Eliot 2001: 35). U hrvatskom prijevodu, nažalost, ova sugestivna aliteracija ne postoji. Čitatelj, dakako, zahvaljujući ponavljanju toga stiha na kraju svake strofe spoznaje da je Gus zauvijek obilježen svojom najpoznatijom ulogom Mačjega Demona, ali mu promiče akustična dimenzija fonetskoga prikaza starosti. „Gus, the Theatre Cat“ („Kazališni mačak“) pjesma je koja čitateljima, osobito odraslima, poručuje kako je naš identitet fluidan zbog mnoštva razloga, a jedan od čimbenika koji na njega utječe jest neizbježan protok vremena, odnosno starenje. U svojem čitanju te pjesme Tracy Stone pronalazi da je Gusovo poimanje vlastitoga identiteta ukorijenjeno u zanimanju glumca i da ga se on ni u mirovini ne želi odreći, zbog čega nastavlja glumiti samoga sebe u kafiću, među prijateljima, proživljavajući uvijek iznova svoje dane slave (2013: 54). Drugim riječima, prepričavanjem svojih prošlih glumačkih uspjeha Gus pokušava stabilizirati i sačuvati svoj identitet usprkos protoku vremena i promjenama koje iz toga proizlaze, a to su prije svega bolest i fizička nemoć.

Napetost koju Gus osjeća između prošlosti i sadašnjosti, staroga i novoga, a koja mu otežava percepciju samoga sebe kao uspješnoga, može se iščitati i iz njegove kritike suvremenih glumaca: „Ti mačići danas, sve to ništa nije / Ko mi što igrali smo za Carice Viktorije“ (Eliot 1976?: 14), a njegova kritika kulminira tipičnom izjavom: „Ni kazalište nije ono što je bilo“ (14). Gusova percepcija suvremenoga kazališta odraz je njegova straha da ga je vrijeme „pregazilo“ i da će zaborav poništiti njegova dostignuća i izbrisati ga iz kolektivne memorije. Takav njegov stav treba čitati ne kao potvrdu Eliotove nostalgije za prošlim (viktorijanskim) vremenom, nego u kontekstu njegova eseja „Tradicija i individualni talent“ (2009d) u kojem Eliot pojašnjava svoj odnos prema književnoj tradiciji. Prema Eliotu, svaki ozbiljan pisac mora poznavati (književnu) tradiciju kako bi mogao stvarati nešto novo odajući istodobno počast onima koji su pisali prije njega i koji su nužno utjecali na njegov spisateljski razvoj. Eliot, naime, ističe kako „novo“ nije ujedno i „bolje“, nego je jednostavno drukčije, a razvoj umjetnosti ne podrazumijeva kvalitativno nadržavanje prethodnika pri čem bi se svaki prethodni doprinos poništavao ili proglašavao manje vrijednim, nego se umjetničko stvaralaštvo treba promatrati kao zajednička nadgradnja kolektivne umjetnosti (Eliot 2009d: 211–219). U tom smislu, može se reći da se Eliot podsmjehuje staromu kazališnomu mačku koji živi u prošlosti i negira kako vlastitu preobrazbu tako i preobrazbu svijeta oko sebe. Istodobno, iako kritizira mačkov stav da je prije sve bilo bolje, Eliot svoje stihove prožima toplinom i suosjećanjem za Gusa i za njegovu borbu za očuvanjem vlastitoga identiteta. Gusovo ime zapravo je Asparagus, ali to je ime tako zastarjelo, a ujedno i smiješno (jer u prijevodu znači ‘šparoga’) da ga svi zovu po nadimku. Ime Asparagus stoga upućuje na zaključak kako stari ljudi ponekad izgube doticaj sa stvarnošću, pa nam se mogu činiti smiješnima ili dosadnima, ali ih ipak trebamo uvažavati; ujedno, kratkim i muževnim nadimkom Eliot mu barem djelomično osigurava dignitet. Pjesmom „Kazališni mačak“ pozvani smo na sućut prema mačku koji je nekada bio uspješan i spretan, a sada je star,

mršav i nemoćan, odnosno na sućut kako prema starim ljudima tako i prema starim životinjama, jer svi neizbježno koračamo istim putem koji nas vodi preko djetinjstva i mladosti k starosti i smrti.

Za razliku od toga, u pjesmi „Mačak mornar“²³ Eliot se ne bavi pitanjima prolaznosti vremena i postojanosti tradicije, već prikazuje mačka koji se u vlastitoj koži osjeća posve zadovoljno unatoč tomu što mu se život promijenio: „Ja san mornar bija – po morima san iša / Sad prodajen svašta – trgovac san posta“ (Eliot 1976?: 17). Mačak mornar svjestan je svojih mana: „Ponašan se grubo – gramatika mi slaba“, ali i vrlina: „Al’ se peren često – i nisam baba / Mnogi za me kažu – tako mi pobra / Ne mōš ga ne volit – srca je dobra“ (17). Pomiren sa samim sobom i svijetom oko sebe, lik mačka mornara može se interpretirati kao utjelovljenje međusobnoga prihvatanja različitosti i suživota svih vrsta. Pjesma implicira činjenicu da je mačak mornar „vidio svijeta“ tijekom svojih plovidbi te ga je izloženost različitim kulturama i običajima učinila tolerantnim i spremnim prihvatiti druge kakvi jesu. Na taj način mačak mornar, premda neobrazovan, utjelovljuje ideal kojemu trebamo težiti i potvrđuje činjenicu da Eliot nije snob i nipošto ne pristupa drugima s visine, nego je prosvjetitelj u pravom smislu te riječi. Naglašavajući duh međusobnoga prihvatanja, Kenneth Paul Kramer i Mechthild Gawlick ističu kako pjesma o mačku mornaru završava stihom „If jist you make friends with the Cat at the door“ (koji Maček na hrvatski prevodi kao „Obrati se prvo mačku na vratima“), a što je fraza koja znači da trebamo biti otvoreni i odnositi se bez predrasuda prema svima (Kramer i Gawlick 2003: 55). Usuprot tvrdnji da su Eliotove mačke u konstantnoj potrazi za vlastitim identitetom (Lindemann 1989: 28), i mačak mornar i mačak glumac i mačka kućanica, a i sve ostale mačke iz *Knjige starog mačka* čvrsto su ukorijenjene u svojem identitetu o kojem svjedoče kako njihova imena, tako i njihovo ponašanje. Štoviše, prema Tracy Stone, Eliotove mačke jako dobro znaju tko su i gdje pripadaju, a svoje mjesto u svijetu definiraju kroz aktivnosti koje su same odabrale (2013: 47). Samouvjerenost i trezvenost mačka mornara potvrda je ovih riječi i dokaz toga da je Eliot težio prikazati punokrvne mačke likove iza maske (tipa mornar, lopov, kućanica itd.) koja je samo dala okvir potreban, s jedne strane za (dječju) zabavu, a s druge za preispitivanje i dekonstruiranje stereotipa te društvenih i ekoloških hijerarhija.

Zaključak

Suvremena čitanja klasika test su koji pokazuje opravdanost uvrštavanja pojedinih pisaca ili tekstova u kanon nacionalnih ili svjetske književnosti. U Eliotovu slučaju, filološka istraživanja kontinuirano razotkrivaju slojeve koji njegov opus otvaraju širemu krugu čitatelja i razbijaju jednoznačnu predodžbu o Eliotu kao krutomu elitistu i moralistu. Štoviše, *Knjigu starog mačka o mačkama svakodnevnim* filolozi su u pravilu zanemarivali jer se nije uklapala u viziju T. S. Eliota koja je bila dominantna

²³ U izvorniku pjesma ima naslov „Cat Morgan Introduces Himself“ („Mačak Morgan se predstavlja“) i nije uvrštena u prvo englesko izdanje iz 1939., nego tek u ono iz 1952. U prvom engleskom izdanju se, međutim, pojavljuje pjesma „Skimbleshanks the Railway Cat“ o mačku sa željeznice koja nije uvrštena u *Knjigu starog mačka* u prijevodu Rajke Maček.

u književnoteorijskim i književnopovijesnim krugovima. Drugim riječima, njegovi stihovi o mačkama doživljavani su kao kuriozitet i gotovo sramotan izlet u šaljivi diskurs nedostojan velikana, a kao takvi donedavno nisu proučavani niti u kontekstu cjelokupnoga njegova opusa, ili ako jesu, onda isključivo kao opozicija, a ne komplement kanoniziranim stihovima. Suprotno tomu shvaćanju, danas vidimo da se Eliot tim pjesmama obratio dječjoj publici s istim porukama koje sadrže njegova ostala djela, ali na književno-estetski način primjeren i dječjoj čitateljskoj publici. Naime, Eliotove pjesme o mačkama odlikuju se upečatljivim ritmom i vedrim tonom, što je postigao koristeći humor, igru riječima, aliteraciju (osobito vidljivu u engleskom izvorniku), ponavljanje i rimu te opisujući situacije koje su djeci poznate iz svakodnevnoga života, ali u kojima su protagonisti mačke, a ne ljudi.

Baveći se identitetom personificiranih mačaka, Eliot ne samo da potiče čitatelja na humanije razmišljanje o mačkama, neljudskim bićima, nego svojim živopisnim prikazima mačjih tipova i dogodovština dekonstruira koncept antropocentrične hijerarhije. Njegova zbirka upućuje na to da je životinjski život (ili život Drugoga) jednako vrijedan i opterećen jednakim problemima kao i ljudski, propitujući etički i ontološki status životinja u tradicionalnoj zapadnjačkoj misli i evocirajući ono što će se tek desetljećima kasnije nazivati bioetičkim egalitarizmom i ono što se za njegova života, zahvaljujući pojavi psihoanalize, tek počelo razvijati u teoriju identiteta. Dok u pojedinim književnim tekstovima mačke figuriraju samo kao simboli dobre ili loše sreće, smrti, čarobnjaštva i sličnoga, kod Eliota one su punopravna živa bića koja dijele ovaj zemaljski dom s ljudima i drugim neljudskim bićima, što dokazuje čitav Eliotov opus i njegova poetika koja zagovara transcendenciju i univerzalni mir.

Popis literature

- Austin, John Langshaw. 1975. *How to Do Things with Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bauman, Zygmunt. 2009. *Identitet – razgovori s Benedettom Vecchijem*. Zagreb: Naklada Pelago.
- Beckett, Sandra L. 2009. *Crossover Fiction: Global and Historical Perspectives*. New York: Routledge.
- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London, New York: Routledge.
- Birke, Lynda. 2009. Naming names — or, what's in it for the animals? *Humanimalia – a journal of human/animal interface studies* 1 (1). <<http://www.depauw.edu/humanimalia/issue01/birke.html>> (pristup 22. listopada 2019.).
- Biti, Vladimir. 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Boia, Lucian. 1995. *Entre l'ange et la bete: Le mythe de l'homme different de l'Antiquite a nos jours*. Paris: Plon.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'*. New York: Routledge.
- Campbell, Jeanne i John Reesman. 1984. Creatures of 'Charm': A New T. S. Eliot Poem. *The Kenyon Review New Series* 6 (3): 25–33.
- Culler, Jonathan. 2001. *Književna teorija – vrlo kratak uvod*. Zagreb: AGM.
- Derrida, Jacques. 1967. *De la grammatologie*. Pariz: Les Éditions de Minuit.

- Derrida, Jacques. 2008. *The Animal That Therefore I Am*. New York: Fordham University Press.
- Eliot, Thomas Stearns. 1975. *On Poetry and Poets*. New York: Octagon Books.
- Eliot, Thomas Stearns. 1976 ili 1981. *Knjiga starog mačka o mačkama svakodnevnim*. Prev. Rajka Maček. Zagreb (?): Vladimir Veić (?).
- Eliot, Thomas Stearns. 1988. Letter to J. H. Woods, April 21, 1919. *The Letters of T. S. Eliot, vol. I*. Valerie Eliot, ur. New York: Harcourt Brace.
- Eliot, Thomas Stearns. 2001. *Old Possum's Book of Practical Cats*. Ilustr. Edward Gorey. London: Faber.
- Eliot, Thomas Stearns. 2009a. "Pusta zemlja". Prev. Antun Šoljan. *Pusta zemlja i druga djela*. Zagreb: Školska knjiga.
- Eliot, Thomas Stearns. 2009b. "Četiri kvarteta". Prev. Antun Šoljan. *Pusta zemlja i druga djela*. Zagreb: Školska knjiga.
- Eliot, Thomas Stearns. 2009c. "Socijalna funkcija poezije". Prev. Nada Šoljan. *Pusta zemlja i druga djela*. Zagreb: Školska knjiga.
- Eliot, Thomas Stearns. 2009d. "Tradicija i individualni talent". Prev. Slaven Jurić. *Pusta zemlja i druga djela*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ferrando, Francesca. 2013. Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialisms: Differences and Relations. *Existenz* 8 (2): 26–32.
- Gračan, Giga, ur. 1996. *Macani razni*. Zagreb: ArTresor.
- Hall, Stuart. 2006. Kome treba identitet? U: *Politika teorije – zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda, 357–374. Zagreb: Disput.
- Haraway, Donna J. 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hart, Henry. 2012. T. S. Eliot's Autobiographical Cats. *Sewanee Review* 120 (3): 379–402.
- Hodge, Marion C. 1978. The Sane, the Mad, the Good, the Bad: T. S. Eliot's Old Possum's Book of Practical Cats. *Children's Literature* 7: 129–146.
- Johnson, Loretta. 2014. Feeling the Elephant: T.S. Eliot's Bolovian Epic. *Journal of Modern Literature* 37 (4): 109–129.
- Kaufmann, Jean-Claude. 2006. *Iznalaženje sebe – jedna teorija identiteta*. Zagreb: Antibarbarus.
- Kipling, Rudyard. 1912. *Just So Stories*. New York: Doubleday.
- Kramer, Kenneth Paul i Mechthild Gawlick. 2003. *Martin Buber's I and Thou: Practicing Living Dialogue*. New Jersey: Paulist Press.
- Kristeva, Julia. 1980. From One Identity to an Other. U: *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*, ur. Leon S. Roudiez, 124–147. New York: Columbia University Press.
- Lacan, Jacques. 2006. *Écrits*. Trans. Bruce Fink. New York, London: W. W. Norton & Co. Inc.
- Le Guin, Ursula K. 1985. She Unnames Them. *The New Yorker*. (21. siječnja): 27. dostupno i na: <<http://www.newyorker.com/magazine/1985/01/21/she-unnames-them>> (pristup 22. prosinca 2019.).
- Lévi-Strauss, Claude. 1964. *Totemism*. Prev. Rodney Needham. London: Merlin Press.
- Lindemann, Dorothy. 1989. Old Possum's Book of Practical Cats: A Fable for Modern Times. *Yeats Eliot Review* 10 (1): 28–30.
- Lowerre, Kathryn. 2004. Fallen Woman Redeemed: Eliot, Victorianism, and Opera in Andrew Lloyd Webber's Cats. *Journal of Musicological Research* 23: 289–314.
- Milner, Catherine. 2002. Now Lloyd Webber puts Eliot's dogs to music. *The Sunday Telegraph* (London, UK). (20 siječnja): 6.

- Murphet, Julian. 2011. Eliot's Mechanism of Sensibility: Poetic Form and Media Change. *Literature & Aesthetics* 18 (1): 31–42.
- Peternai Andrić, Kristina. 2012. *Ime i identitet u književnoj teoriji*. Zagreb: Antibarbarus.
- Ranisch, Robert i Stefan Lorenz Sorgner. 2014. Introducing Post- and Transhumanism. U: *Post- and Transhumanism: An Introduction*, ur. Robert Ranisch i Stefan Lorenz Sorgner, 7–27. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Shepard, Paul. 1996. *The Others: How Animals Made Us Human*. Washington, D.C.: Island Press.
- Singer, Peter. 1999. *Practical Ethics*. New York: Cambridge University Press.
- Stone, Tracy. 2013. Practical Identity in Old Possum's Book: How T. S. Eliot's Cats Dare Disturb the Universe. *Margins: A Journal of Literature and Culture* 3: 45–59.
- Wolfe, Cary. 2010. Introduction. U: *What is Posthumanism?*, ur. Cary Wolfe, xi–xxxiv. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ljubica Matek

Josip Juraj Strossmayer University – Faculty of Humanities and Social Sciences, Osijek, Croatia

Poems about Cats for Children and Adults: T.S. Eliot and Identity

T.S. Eliot's *Old Possum's Book of Practical Cats* (1939) is a collection of poems for children marked by interpretative richness thanks to which the poems are widely read and known. This paper deals predominantly with issues of name, naming, and identity from the point of view of animal studies, suggesting that Eliot's verses negate the anthropocentric hierarchy of living beings. Eliot's treatment of the personified cats' identities prompts the reader to think about cats in a more humane way. The lively descriptions of different cats and their lives suggest that their life is just as complex and valuable as human life, as cats seem to deal with similar existential issues. Thus, Eliot evokes what will only decades later be known as biocentric egalitarianism, posthumanism, and the theory of identity. While certain literary texts figure cats merely as symbols of good or bad luck, death, magic, and so on, in Eliot's poems cats are full-blooded living beings sharing the earthly home with human and non-human beings.

Keywords: animal studies, biocentric egalitarianism, cats, identity, T.S. Eliot